

BEZPIECZEŃSTWO

jako wartość badawcza w systemie nauki nad potrzebami procesu wykrywania sprawców czynów zabronionych

mł. insp. dr inż. Robert Maciejczyk
ORCID 0000-0003-3111-0555

Zastępca Kierownika
Zakładu Służby Kryminalnej CSP

Przedmiot i miejsce badań nad bezpieczeństwem w obszarze przestępczości od wielu lat określone są ponadwymiarowo i interdyscyplinarnie. Naukowcy w swoich rozważaniach poszukują swoistej samodzielności dla tych rozważań w połączeniu z naukami prawa, socjologii, psychologii oraz medycyny. Nie ma już poglądów negujących indywidualność badań nad przestępczością w szeroko rozumianej potrzebie łączenia wyników badań z wdrażaniem ich oraz korzystaniem z nich przez organy ścigania. Analizy samych przyczyn przestępczości, jej form oraz zależności ze sprawcą przyniosły ogromne korzyści dla praktyków ścigających sprawców przestępstw.

Wstęp

Utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego należy do kompetencji wielu organów. Jednak Policja wyposażona została w szczególne uprawnienia do wykrywania i ścigania przestępstw oraz wykroczeń, a także utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policja jest częścią systemu służącego ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego, pełni jednocześnie w społeczeństwie funkcję służby w ochronie życia, zdrowia i mienia. Właściwe wypełnianie przypisanej roli możliwe jest tylko dzięki zapewnieniu współgrania wszystkich elementów systemu, przy czym Policja odgrywa w nim różne role. Szczególne uprawnienia, jakie ma Policja, dają jej możliwość głębszego niż innym

organom wnikania w sferę konstytucyjnie gwarantowanych praw i wolności jednostki. Wśród organów państwa Policja zajmuje szczególną pozycję prawną. Po zmianach społeczno-ustrojowych, które nastąpiły w Polsce po 1990 r., całą działalność formacji i służb policyjnych należy postrzegać jako działalność organów Policji, Komendanta Głównego Policji (centralnego organu administracji rządowej) oraz komendantów wojewódzkich i powiatowych Policji (terenowych organów administracji rządowej).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie, jak organy Policji mogą korzystać z metod badawczych nad bezpieczeństwem, m.in. w badaniu form zachowań przestępczych i potrzeb ochrony jednostki w indywidualnym zapotrzebowaniu na bezpieczeństwo.

Formalnoprawne podstawy zapewnienia bezpieczeństwa

Według pozytywistów prawo jest dziełem człowieka i nie powinno wykazywać związków z innymi systemami normatywnymi, przede wszystkim z moralnością czy religią. Obowiązuje z mocy ustanawiającego je autorytetu (władzy publicznej), suwerena – niezależnie od tego, czy jego reguły uznamy za sprawiedliwe, czy słuszne. Ma ono w stosunku do swoich adresatów charakter heteronomiczny, zewnętrzny, a swoje uzasadnienie czerpie z mocy autorytetu, który je ustanowił i narzucił adresatom. Koncepcja prawa zaproponowana przez pozytywistów wywiera największy wpływ na praktykę tworzenia i, przede wszystkim, stosowania prawa¹.

E. Trojan w swoich badaniach stwierdza, że każde państwo na świecie, bez względu na wielkość czy znaczenie na arenie międzynarodowej, stawia sobie jako zadanie priorytetowe zapewnienie bezpieczeństwa w każdej dziedzinie. Najważniejszą funkcją państwa zarówno w jego wnętrzu, jak i na zewnątrz jest zapewnienie swym obywatelom oraz podmiotom działającym na jego terytorium jak najszerzej rozumianego bezpieczeństwa. Dotychczasowe zmiany, które miały miejsce, sprawiły, że bezpieczeństwu zaczęto nadawać nowy sens, nowe znaczenia w kierunku jego pogłębiania i poszerzania. Dynamika i intensywność tych zmian zarówno doprowadziły do nowego porządku bezpieczeństwa, jak i wprowadziły twórczy zamęt, który nie wpływa pozytywnie na nową powszechną definicję tego pojęcia².

E. Trojan zaznacza, że chcąc zdefiniować bezpieczeństwo, nie znajdziemy jednoznacznej odpowiedzi. Pojęcie to najczęściej określane jest jako stan niezagrożenia, spokoju; stan pewności, zabezpieczenia; brak odczucia zagrożenia i lęku; stan wolności od niepokoju, niebezpieczeństwa, strachu, ataku; swoboda działania, której nie towarzyszy zagrożenie. Pojęcie bezpieczeństwa w świetle nauk prawnych nie zostało jednoznacznie zdefiniowane w przepisach prawa. Wynika to głównie z szerokiego zakresu znaczeniowego tego terminu³. W przepisach prawa pojęcie bezpieczeństwa uzupełnione jest rzeczownikiem lub przymiotnikiem, który wskazuje określony rodzaj tego bezpieczeństwa.

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. wymienionych zostało kilka rodzajów bezpieczeństwa:

- bezpieczeństwo obywateli,
- bezpieczeństwo państwa,
- bezpieczeństwo ekologiczne,
- bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa.

Wiele rodzajów bezpieczeństwa zawiera w sobie również ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁴.

W kodeksie wymienione zostały:

- bezpieczeństwo w komunikacji,
- bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej,
- bezpieczeństwo publiczne,
- bezpieczeństwo powszechne,
- bezpieczeństwo osób,

- bezpieczeństwo w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym,
- bezpieczeństwo w ruchu pojazdów mechanicznych,
- bezpieczeństwo i higiena pracy⁵.

Należy podkreślić, że bezpieczeństwo społeczeństwa wymaga ciągłego i uporządkowanego działania opartego o przepisy prawa. Nie jest celem niniejszego artykułu przedstawienie aktów prawnych dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa, a tylko przypomnienie, że jest ono regulowane w aktach różnych kategorii.

Poza aktami prawa w randze ustawy i aktami wykonawczymi występują również zapisy prawa wewnętrznego obowiązującego w strukturach państwa. Oczywiście organy państwa w województwie, starostwie, ustanawiając prawo, mogą jedynie korzystać z ustawowych przesłanek w tym zakresie. Przykładowo, za G. Malikiem, utworzenie powiatowej komisji bezpieczeństwa i porządku, działającej pod przewodnictwem starosty, jest kolejnym niezmiernie ważnym krokiem w kierunku uznania samorządów lokalnych i ich organów za najważniejsze ogniwo koordynacji wszelkich lokalnych inicjatyw prewencyjnych, realizowanych wraz z Policją i z uwzględnieniem wszystkich instytucji, które są zaangażowane w programy czy też działania prewencyjne. Pomimo pewnych zastrzeżeń co do zbyt wąsko zakreślonych zadań komisji oraz braku uprawnień do podejmowania przez nią działań z inicjatywy własnej, można uznać powiatową komisję bezpieczeństwa i porządku za podstawowy ośrodek zinstytucjonalizowanej koordynacji systemu prewencyjnego na obszarze powiatu⁶.

Działania badawcze na rzecz bezpieczeństwa

W ocenie nauki za obszary związane z czynem zabronionym należy uznać potrzeby bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz sprawiedliwości, a w tym:

- zwiększenia wykrywalności i egzekucji w zwalczaniu wykroczeń i przestępstw przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu, przemocy w rodzinie, szkole i środowisku społecznym;
- przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich, alkoholizmowi, narkomanii;
- zapewnienia pomocy ofiarom przestępstw i wykroczeń;
- poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego;
- zapewnienia ochrony dóbr materialnych, zapobiegania przestępczości zorganizowanej, korupcji;
- zwiększenia udziału społeczeństwa w tej działalności⁷.

Profesor B. Wiśniewski stwierdza, że działalność bieżąca na rzecz bezpieczeństwa to każda aktywność realizowana na rzecz bezpieczeństwa niemieszcząca się w ramach zarządzania kryzysowego bądź przygotowań obronnych. W ramach działalności bieżącej na rzecz bezpieczeństwa realizowane są zadania o charakterze ogólnym i szczegółowym⁸. B. Wiśniewski do zadań o charakterze ogólnym zalicza odpowiednie podejście do bezpieczeństwa łączące wykorzystanie wszelkich

BEZPIECZEŃSTWO JAKO WARTOŚĆ BADAWCZA

środków pozostających w dyspozycji państwa do zapewnienia realizacji celów polityki bezpieczeństwa. Wskazuje również na potrzebę stworzenia warunków prawnych i organizacyjnych na rzecz integracji wielu szczegółowych systemów działających w obszarze bezpieczeństwa w jeden system bezpieczeństwa państwa przy zapewnieniu ich niezbędnej samodzielności. W jego ocenie niezbędne jest również stworzenie i utrzymanie poziomu potencjału systemu bezpieczeństwa zapewniającego warunki do skutecznego przeciwstawienia się zagrożeniom⁹. Z kolei do zadań o charakterze szczegółowym zalicza wdrożenie niezbędnych regulacji prawno-organizacyjnych w celu efektywnego funkcjonowania systemu organizacji działań bieżących na rzecz bezpieczeństwa. W swoich rozważaniach B. Wiśniewski odwołuje się do postanowień Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, która stanowi, że: „[...] do ważnych interesów narodowych Polski należy zagwarantowanie trwałego i zrównoważonego rozwoju cywilizacyjnego oraz gospodarczego kraju, stworzenie warunków do wzrostu dobrobytu społeczeństwa, do rozwoju nauki i techniki oraz do należytej ochrony dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej, a także środowiska naturalnego”. Cytując Strategię, przewiduje również, że: „[...] realizacja interesów narodowych oraz wynikających z nich celów odbywa się w ramach działań wewnętrznych państwa oraz w jego relacjach z otoczeniem zewnętrznym. Zdolność Polski do skutecznego działania na zewnątrz jest uwarunkowana jakością wewnętrznego ładu politycznego, gospodarczego i społecznego”¹⁰.

Podsumowując swoje rozważania, B. Wiśniewski zauważa, że: „Truizmem jest stwierdzenie, że określenie celu organizacji działalności bieżącej na rzecz bezpieczeństwa państwa jest procesem trudnym i złożonym. Jest to wypadkowa właściwości struktury organizacyjnej realizującej te zadania oraz celu tejże działalności. Z pierwszą determinantą nie ma trudności, ponieważ właściwość każdej struktury ściśle określono w źródłach prawa powołujących ją do życia. Co się zaś tyczy drugiej, należy zauważyć, że związany jest już z nią szereg problemów wynikających głównie z teoretycznych i prawnych aspektów działań na rzecz bezpieczeństwa. Należy w tym miejscu przywołać stwierdzenie oddające istotę celu Le Chateliera, który zauważył, że jeśli jasno widzimy cel, który chcemy osiągnąć, to zrobiliśmy już więcej niż połowę drogi. Poszukiwanie skutecznych rozwiązań organizacyjnych jest jednym z podstawowych zadań uczestników działań na rzecz bezpieczeństwa”¹¹.

Natomiast J. Łebkowska stwierdza, że uwzględnianie badań nad bezpieczeństwem w wielu dyscyplinach naukowych czyni z tych badań proces ciągły, dynamicznie zmieniający się w naukach społecznych. Stan bezpieczeństwa dotyczyć może tylko pewnego okresu w historii i rozwoju ludzkości. Żadne zjawisko bowiem nie jest na stałe zorganizowane, trwałe, niezmiennie w czasie. Bezpieczeństwo wymaga doskonalenia pod względem metod, mechanizmów i środków jego zapewnienia¹². J. Łebkowska w swych rozważaniach odwołuje się m.in. do M. Huzarskiego, który zauważa, że: „[...] bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społecz-

ności lokalnych, państw czy organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa”¹³. Proces ten obejmuje szereg przedsięwzięć skierowanych przeciw zagrożeniom blokującym realizację wyznaczonych celów. Przykładem jest ochrona porządku publicznego, zwalczanie klęsk żywiołowych, ochrona przeciwpożarowa wykonywane przez Policję oraz Państwową Straż Pożarną czy misje humanitarne, pokojowe prowadzone m.in. przez ONZ.

Przez bezpieczeństwo rozumie się zatem zarówno stan, jak i proces „stałego dochodzenia do stanu pewności niezagrażenia i należytej ochrony bezpieczeństwa narodowego i systemu międzynarodowego”¹⁴. Kolejną kategorią, stosowaną przez badaczy i analityków bezpieczeństwa w definiowaniu tego pojęcia, jest potrzeba, czyli bezpieczeństwo rozumiane jako centralna kategoria społeczna. Bezpieczeństwo stanowi bowiem naczelną wartość dla jednostek i grup społecznych, a zarazem dla ich najważniejszego celu istnienia. Z punktu widzenia psychologii bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą człowieka (ponadbiologiczną, czyli społeczną), a jej zaspokojenie warunkuje pojawienie się potrzeb wyższych. Zrealizowanie obu wymienionych rodzajów potrzeb przyczynia się do możliwości niezawodnego działania człowieka, ponieważ prawo, porządek społeczny i władza nie są zagrożone i doskonałą swoje funkcjonowanie¹⁵. W swych naukowych rozważaniach J. Łebkowska odwołuje się również do R. Kuźniara, który uważa, iż bezpieczeństwo jest egzystencjalną i pierwotną potrzebą nie tylko jednostek czy całego społeczeństwa, ale również państw. Chodzi nie tylko o „przetrwanie, integralność czy niezawisłość, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, który zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki czy narodu”¹⁶. Bezpieczeństwo to wartość, o którą trzeba zabiegać bezustannie, uwzględniając zmiany wewnątrz i na zewnątrz państwa. Można uznać, że jest ono centralną kwestią racji stanu, czyli powodem, motywem działania państwa¹⁷. Bez względu na epokę i ustrój stanowi naczelną misję państwa i narodu. J. Łebkowska uważa, że misja ta jest realizowana poprzez stałe wykonywanie dwóch współzależnych funkcji. Pierwsza obejmuje ochronę i obronę wartości i interesów narodowych przed zagrożeniami, a druga dotyczy tworzenia wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju oraz walki z wyzwaniami pojawiającymi się w wyniku postępu cywilizacyjnego. Kwestie te świadczą o znaczeniu funkcjonalnym bezpieczeństwa¹⁸.

Pojęcie bezpieczeństwa jest bez wątpienia ściśle powiązane z interesami państwa, które są wyrażane i realizowane przez jego politykę bezpieczeństwa. Do podstawowych, żywotnych interesów (celów, wartości) bezpieczeństwa państwa należy na przykład zachowanie niepodległości, integralności terytorialnej, suwerenności, tożsamości ustrojowej, co zapewnia jego rozwój. Dlatego też bardzo często interesy te określa się jako rację stanu, a więc bezpieczeństwo jest ważnym interesem egzystencjalnym państwa. Pod względem kryterium treści (przedmiotu) bezpieczeństwo jest analogiczne do racji stanu i jej podstawowych wartości. Tym samym przyczynia się do zaspokojenia wymienionych potrzeb istnienia, przetrwania i rozwoju państwa¹⁹.

Podsumowanie

W latach 70. ubiegłego wieku J. Gurgul, prokurator, praktyk, naukowiec, stwierdzał, że nie należy przekreślać prac badawczych czysto teoretycznych oraz uważał je za niezbędną potrzebę pewnego dystansu badawczego. Uważał jednak, że: „Bezpośredni kontakt z życiem gwarantuje jednak szybsze i – co ważniejsze – prawdziwsze poznanie funkcjonujących w tym życiu zjawisk aniżeli najbardziej złożona metodyka badawcza”²⁰. Po pięćdziesięciu latach od tego stwierdzenia nauka wykazuje nierozzerwalne połączenie praktyki z teorią, nawet kierunki kształcenia – zgodnie z obowiązującym prawem – przyjmują w swych nazwach „profil praktyczny”. Świadczy to o dużym zaangażowaniu w łączeniu umiejętności teoretycznych rozważań z doświadczeniem, bardzo ważnym w obszarze przeciwdziałania, zapobiegania oraz wykrywania sprawców przestępstw.

Podsumowując, należy stwierdzić, że niezwykle cenny pozostaje rozwój szkolnictwa policyjnego, w szczególności wyższego. Niezastąpionym elementem w rozwoju badań teoretycznych w połączeniu z praktyką pozostają kierunki kształcenia z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego, kryminologii i uruchomiony od 2019 r. kierunek nauka o Policji. Połączenie wiedzy praktyków środowiska naukowego przynosi efekty m.in. w zakresie rozumienia procesu wykrywczego jako elementu szeroko rozumianego zapewnienia bezpieczeństwa jednostki.

Powyższe analizy nad badaniami połączonymi z praktycznym doświadczeniem wpisują się w zakres zadań władz publicznych, do których należy zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom, w tym praktyczne zagwarantowanie ochrony takich dóbr jak życie, zdrowie, własność itd., co obejmuje także walkę z przestępczością atakującą te dobra.

¹ P. Sołhaj, *Prawne podstawy bezpieczeństwa*, Kraków 2018, s. 10.

² E. Trojan, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle powszechnie obowiązujących przepisów prawa*, <https://docplayer.pl/6459030-Bezpieczenstwo-i-porzadek-publiczny-w-rzeczpospolitej-polskiej-w-swietle-powszechnie-obowiazujacych-przepisow-prawa.html> [dostęp: 21.05.2022 r.].

³ Tamże.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2021 r. poz. 2345, z późn. zm.).

⁵ E. Trojan, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle powszechnie obowiązujących przepisów prawa*.

⁶ G. Malik, *Bezpieczeństwo jako kategoria prawna*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2018, nr 39.

⁷ *Vademecum bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, Kraków 2018.

⁸ B. Wiśniewski, *Racjonalizacja działalności bieżącej na rzecz bezpieczeństwa*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo, teoria, badania, praktyka*, Warszawa 2015, s. 121–122.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² J. Łebkowska, *Bezpieczeństwo – teoretyczny wymiar ponadczasowej wartości*, „Przegląd Strategiczny” 2011, nr 1, s. 47–48.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ J. Gurgul, *Śledztwo w sprawach o zabójstwa*, Warszawa 1977, s. 3.

Bibliografia

Gurgul J., *Śledztwo w sprawach o zabójstwa*, Warszawa 1977.

Łebkowska J., *Bezpieczeństwo – teoretyczny wymiar ponadczasowej wartości*, „Przegląd Strategiczny” 2011, nr 1.

Malik G., *Bezpieczeństwo jako kategoria prawna*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2018, nr 39.

Sołhaj P., *Prawne podstawy bezpieczeństwa*, Kraków 2018.

Trojan E., *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle powszechnie obowiązujących przepisów prawa*, <https://docplayer.pl/6459030-Bezpieczenstwo-i-porzadek-publiczny-w-rzeczpospolitej-polskiej-w-swietle-powszechnie-obowiazujacych-przepisow-prawa.html>.

Vademecum bezpieczeństwa, red. O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, Kraków 2018.

Wiśniewski B., *Racjonalizacja działalności bieżącej na rzecz bezpieczeństwa*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo, teoria, badania, praktyka*, Warszawa 2015.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, badania, przestępczość
Key words: security, research, crime

Summary

Security as a scientific value in the system of research on the needs of the process of detecting perpetrators of criminal acts

For many years, the subject and place of research on security in the field of crime has been defined in an overdimensional and interdisciplinary manner. Scientists in their deliberations look for a specific independence for these considerations in conjunction with the sciences of law, sociology, psychology and medicine. There are no longer views that would deny the individuality of research on crime in the broadly understood need to combine research results with their implementation and use by law enforcement agencies. Analyses of the causes of crime, its forms and dependence with the perpetrator have brought enormous benefits for practitioners who attract criminals.

Tłumaczenie: Robert Maciejczyk